

*„Nikt bowiem nie jest pewny
kiedy los przerzuci go na drugą stronę tego szeregu,
prowadzącego od pełnej sprawności
do miejsca niemocy i bezradności.”*

Jan Szczepański

Tworzenie warunków do kontynuacji nauki na kolejnym poziomie edukacji przez uczniów z niepełnosprawnościami – możliwości a praktyka

Streszczenie

Artykuł omawia funkcjonowanie przepisów prawa oświatowego, z których wynikają działania obowiązkowe i działania możliwe do podejmowania przez szkoły publiczne w zakresie tworzenia warunków do kontynuacji nauki na kolejnych poziomach edukacji przez uczniów z niepełnosprawnościami. Dodatkowo w publikacji znalazły się wyniki sondażu diagnostycznego dotyczącego przyjmowania do szkół ponadgimnazjalnych uczniów z niepełnosprawnościami i uczniów przewlekle chorych, w tym efekty ich nauczania mierzone liczbą uczniów, którzy pomyślnie przeszli przez egzamin maturalny

Słowa kluczowe: prawo, oświata, edukacja, rekrutacja, sondaż

Creating the Conditions for the Continuation of Education on University Level by Students with Disabilities – Possibilities and Practice...

Summary

The article discusses the functioning of the educational law regulations, out of which there follow the obligatory and possible actions which should be undertaken by public schools in the area of creating conditions for the continuation of education on subsequent levels of education by students with disabilities. Additionally, in the paper there are results of a diagnostic poll concerning the admittance to school of students with disabilities and lingering diseases, including their school results as measured by the number of students who have successfully passed their A-level exams.

Key words: law, education, recruitment, poll

Wstęp

Z obecnie obowiązujących przepisów prawnych, określających funkcjonowanie systemu oświaty w Polsce, wynika ogólna zasada obowiązująca wszystkie typy szkół, dotycząca zapewnienia wszystkim dzieciom i młodzieży prawa do kształcenia się odpowiedniego do wieku i osiągniętego rozwoju na podstawie zindywidualizowanych programów dostosowanych do potrzeb edukacyjnych oraz predyspozycji uczniów. Można zatem założyć, iż szkoły funkcjonujące na podstawie przepisów oświatowych, podczas nauczania na wszystkich etapach edukacyjnych mają przygotowywać uczniów, w tym uczniów z niepełnosprawnościami, do kontynuowania nauki na poziomie wyższym. Równocześnie, na podstawie regulacji prawnych określających kierunki i zadania polityki społecznej naszego kraju, wypada zauważyć, iż w celu uzyskania przez dzieci i młodzież z niepełnosprawnościami pozytywnych rezultatów w kształceniu, powinny być podejmowane różnorodne działania przez wszystkich partnerów obowiązanych do realizacji tej polityki, czyli zarówno przez jednostki samorządu terytorialnego, pełniące rolę organów prowadzących przedszkola, szkoły i placówki, jak również przez instytucje innych resortów mających wpływ na wspieranie zdrowia i rozwoju osobistego człowieka. Mam tu na myśli przede wszystkim działania związane z ochroną zdrowia i świadczeniami Narodowego Funduszu Zdrowia, który decyduje o zakresie profilaktyki zdrowotnej, leczeniu i rehabilitacji oraz zapewnienie rehabilitacji społecznej dziecku z niepełnosprawnością i pomocy socjalnej jego rodzinie przez resort zabezpieczenia społecznego, w tym Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Bowiem aby dzieci i młodzież z niepełnosprawnościami osiągnęły satysfakcjonujący poziom samodzielności w życiu, z jednej strony istnieje potrzeba motywowania ich do aktywnej rehabilitacji i przyjmowania obowiązujących norm społecznych, a z drugiej strony zachodzi konieczność dostosowania środowiska społecznego w taki sposób, aby było ono optymalne i przyjazne również dla nich. Oznacza to, że wpływ na umożliwienie dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnościami osiągnięcia sukcesów edukacyjnych i zdobycia odpowiedniego poziomu wykształcenia mają zarówno nauczyciele przedszkoli, szkół i placówek edukacyjnych, jak również personel medyczny placówek ochrony zdrowia, pracownicy socjalni ośrodków pomocy rodzinie oraz jednostki samorządu terytorialnego zobowiązane do zaspokojenia potrzeb mieszkańców (gminy realizują zadania o znaczeniu lokalnym, powiaty – zadania o znaczeniu ponadgminnym, województwa – zadania regionalne).

W celu pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczności lokalnej osoby te w procesie kształcenia powinny mieć zapewnioną odpowiednią pomoc rewalidacyjno-rehabilitacyjną. Kwestie związane z uzyskaniem pomocy dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych regulują przepisy ustawy o samorządzie gminnym, o samorządzie powiatowym, o samorządzie wojewódzkim oraz resortowe dotyczące m.in. zakresu:

- udzielania opieki zdrowotnej wraz z rehabilitacją leczniczą i społeczną;
- wspierania w rozwoju i w edukacji (od wczesnego wspomaganie przez wychowanie przedszkolne, nauczanie w szkole podstawowej, w gimnazjum, szkole ponadgimnazjalnej aż po kształcenie wyższe);

- tworzenia zorganizowanego systemu zatrudniania;
- udostępniania systemu usług rekompensujących ograniczenia funkcjonalne i umożliwiających maksymalną niezależność życiową w otwartym środowisku, w tym zabezpieczenie społeczne, ewentualnie zapewnienie mieszkalnictwa chronionego i likwidacji wszelkich barier, nie tylko architektonicznych;
- udzielania świadczeń opieki społecznej, w tym świadczenia specjalistycznych usług opiekuńczych przez asystentów osoby niepełnosprawnej, zwłaszcza dla tych, którzy nie są w stanie funkcjonować bez pomocy drugiej osoby oraz dla ludzi niepełnosprawnych w podeszłym wieku.

Tak rozumiane wyrównywanie szans edukacyjnych może przyczynić się do zwiększenia osiągnięcia przez uczniów niepełnosprawnych wiary w swoje możliwości, co prowadzi do osiągnięcia sukcesu edukacyjnego, a tym samym podwyższenia aspiracji umożliwiających im kontynuowanie nauki na poziomie wyższym. W swoim artykule przedstawię porównanie działań obowiązkowych i możliwych do podjęcia przez szkoły ponadgimnazjalne oraz wyniki sondażu diagnostycznego dotyczącego przyjmowania do szkół ponadgimnazjalnych uczniów z niepełnosprawnościami i uczniów przewlekle chorych, w tym efekty nauczania mierzone liczbą uczniów, którzy pomyślnie zdali egzamin maturalny.

1. Przegląd działań systemu oświaty

Od wielu lat w systemie oświaty wprowadzane są różnorodne zmiany, których celem jest stworzenie warunków organizacyjno-prawnych pozwalających na objęcie kształceniem, wychowaniem i opieką pedagogiczną wszystkich dzieci i młodzieży, w tym dzieci i młodzieży z różnymi rodzajami niepełnosprawności lub stopniami upośledzenia umysłowego w przedszkolach, szkołach i placówkach wszystkich typów i rodzajów: ogólnodostępnych, integracyjnych lub specjalnych. Zmiany te znajdują swój wyraz w aktach wykonawczych wydawanych przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania na podstawie delegacji wynikających z ustawy o systemie oświaty.

Reformy systemowe, dotyczące kształcenia uczniów sprawnych, wprowadzane od roku 2008 [m.in. w podstawie programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w szczególnych typach szkół¹, w organizacji kształcenia i wychowania (w nowych przepisach ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw²), w rozporządzeniu w sprawie oceniania i klasyfikowania uczniów³, w regulacjach

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17).

² Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 56, poz. 458).

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 83, poz. 562, z późn. zm.) § 1a.

dotyczących kwalifikacji wymaganych od nauczycieli⁴, w zapewnianiu poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego⁵] spowodowały konieczność dokonania zmian również w przepisach dotyczących kształcenia uczniów z niepełnosprawnościami.

Dla przykładu: zmiany w podstawie programowej wychowania przedszkolnego obligujące nauczycieli-wychowawców zatrudnionych w tych placówkach do prowadzenia diagnozy przedszkolnej w zakresie gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole spowodowały potrzebę doprecyzowania zasad organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w odpowiednim przepisie rozporządzenia w sprawie organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej⁶, poprzez zdefiniowanie, że pomoc ta „polega na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz jego możliwości psychofizycznych” (§ 2). To z kolei pozwoliło na wprowadzenie do systemu oświaty określeń, których dotychczas nie stosowano, a które są otwartym katalogiem powodów, dla których pomoc psychologiczno-pedagogiczna powinna być prowadzona. Dotyczy to m.in. w rozporządzenia w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych⁷ oraz dotychczas obowiązującego rozporządzenia w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej⁸. Katalog ten wskazuje na konieczność udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom zarówno z powodu niepełnosprawności, niedostosowania społecznego, zagrożenia niedostosowaniem społecznym, jak również ze względu na chorobę przewlekłą, zaburzenia komunikacji językowej, przeżywania przez uczniów sytuacji kryzysowych lub traumatycznych, niepowodzenia edukacyjne, zaniedbania środowiskowe związane z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposób spędzania czasu wolnego, kontakty środowiskowe oraz trudności adaptacyjne związane z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego wynikające np. z wcześniejszego kształcenia za granicą, czy szczególnych uzdolnień lub specyficznych trudności w uczeniu się.

Dla precyzyjnego rozumienia określenia „specyficzne trudności w uczeniu się”, w rozporządzeniu w sprawie oceniania i klasyfikowania uczniów wprowadzona została definicja, z której wynika, że: „ilekroć w rozporządzeniu jest mowa o specyficznych trudnościach w uczeniu się należy przez to rozumieć trudności odnoszące się do uczniów w normie intelektualnej, którzy mają trudności w przyswajaniu treści nauczania, wynikające ze specyfiki

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. z 2009 r. Nr 50, poz. 400).

⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. Nr 228, poz. 1487).

⁶ Ibidem.

⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 maja 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 15, poz. 142, z późn. zm.).

⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. Nr 11, poz. 114).

ich funkcjonowania percepcyjno-motorycznego i poznawczego, nieuwarunkowane schorzeniami neurologicznymi.”

Starając się przetłumaczyć przesłanie wynikające ze znowelizowanych przepisów ustawy o systemie oświaty oraz rozporządzeń określających szczegółowe warunki organizowania kształcenia, wychowania i opieki pedagogicznej dla uczniów, w tym dla uczniów niepełnosprawnych na język praktycznych działań w tych dziedzinach, należy podkreślić, że organy prowadzące przedszkola, szkoły i placówki funkcjonujące w systemie oświaty (publiczne i niepubliczne na prawach publicznych) oraz zatrudniona w nich kadra ponoszą odpowiedzialność m.in.za:

1. tworzenie lepszego dostępu do edukacji od najmłodszych lat, w tym poprzez wczesne wspomaganie rozwoju dziecka oraz upowszechnianie wychowania przedszkolnego.

Możliwość organizowania działań stymulujących rozwój małego dziecka już od momentu wykrycia niepełnosprawności (czyli nawet od urodzenia) do rozpoczęcia nauki w szkole została wprowadzona w roku 2001 przepisem ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty⁹. Przygotowanie małych dzieci z wykrytymi dysfunkcjami rozwojowymi do podejmowania nauki szkolnej razem ze swoimi rówieśnikami jest szansą na osiągnięcie powodzenia w nauce szkolnej, bowiem wyjątkowo duża plastyczność centralnego układu nerwowego we wczesnym okresie rozwoju pozwala na korekcję zaburzonych funkcji i kompensację deficytów. Jednak organy prowadzące przedszkola, szkoły, placówki lub poradnie psychologiczno-pedagogiczne nie zapewniają jeszcze wszystkim małym dzieciom możliwości uczestniczenia w zajęciach wczesnego wspomagania rozwoju. Swoje działania motywują treścią przepisu ustawy o systemie oświaty, według której pomocy można udzielić, ale nie jest to działanie obligatoryjne. Wyjaśnienie to nie jest zasadne, bowiem przepisy ustaw kompetencyjnych określających zasady funkcjonowania oraz zadania gmin¹⁰, powiatów¹¹ i samorządów województw¹² nakładają na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek zapewniania swoim mieszkańcom wszystkich udogodnień, w tym wynikających z potrzeb zdrowotnych, edu-

⁹ Przepisy wykonawcze określające warunki organizowania wczesnego wspomagania rozwoju zostały wydane dopiero w kwietniu 2005.

¹⁰ ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001r. Nr 142, poz. 1591, z późn. zm.) w art. 7 reguluje, że gmina zapewnia zadania m.in. w zakresie: 1) ochrony zdrowia, 2) pomocy społecznej, w tym ośrodków i zakładów opiekuńczych, 3) gminnego budownictwa mieszkaniowego, 4) edukacji publicznej 5) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury (...), 6) kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych, 7) porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli (...).

¹¹ ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2001r. Nr 142, poz.1592, z późn. zm.) w art. 4 reguluje m.in. że powiat zapewnia realizację zadań w zakresie: 1) edukacji publicznej, 2) promocji i ochrony zdrowia, 3) pomocy społecznej, 4) polityki prorodzinnej, 5) wspierania osób niepełnosprawnych, 7) porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli.

¹² Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa ((Dz. U. z 2001r. Nr 142, poz.1590, z późn) w art. 11 określa strategię rozwoju województwa poprzez programy wojewódzkie i regionalny program operacyjny, we współpracy z jednostki lokalnego samorządu terytorialnego (art. 12).

kacyjnych i socjalnych. Powiązanie tych przepisów z regulacjami dotyczącymi wczesnego wspomagania rozwoju dziecka pozwala na stwierdzenie, że dzieci, u których zdiagnozowano potrzebę prowadzenia zajęć stymulujących ich rozwój, zanim rozpoczną spełnianie obowiązku przygotowania przedszkolnego lub obowiązku szkolnego, powinny mieć zorganizowane, na wniosek rodziców i na podstawie opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej, zajęcia wspomagające wczesny rozwój. Problem w tym, że wiele matek zbyt późno uzyskuje wiedzę o takiej możliwości, o czym świadczą podane poniżej, za danymi statystycznymi systemu informacji oświatowej (SIO), liczby dzieci objętych wczesnym wspomaganie rozwoju¹³. W 2009 r. działaniami wczesnego wspomagania objętych było 14 601 małych dzieci. W roku 2010 liczba dzieci objętych wczesnym wspomaganie rozwoju wzrosła do 15 376 (wg SIO na dzień 30 września 2010 r.).

W aspekcie lepszego dostępu do edukacji istotnym jest również objęcie dziecka z niepełnosprawnością wychowaniem przedszkolnym.

Edukacja na poziomie przedszkola stwarza warunki sprzyjające naturalnej integracji podczas wspólnej zabawy oraz nauki dzieci sprawnych i dzieci ze zróżnicowanymi możliwościami fizycznymi i intelektualnymi. Tym samym służy m.in. pobudzaniu rozwoju psychoruchowego i rozwijaniu umiejętności społecznych dzieci oraz przygotowuje je do sprostania późniejszym wymaganiom szkolnym. Wprawdzie liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym wzrasta z roku na rok, to jednak nadal tylko około 1% dzieci z niepełnosprawnościami jest objętych wychowaniem przedszkolnym.

SIO podaje (wg SIO na dzień 30 września 2010 r.), że ogółem w roku szkolnym 2010/2011, w wychowaniu przedszkolnym, w tym w innych formach, uczestniczyło 1 060 185 dzieci. Jednak w tej liczbie, tylko 10 685 (czyli 1%) dzieci, posiadających orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, było objętych wychowaniem przedszkolnym. Ogółem funkcjonowało: 16 067 przedszkoli, 1137 punktów przedszkolnych, 115 zespołów wychowania przedszkolnego. Roczne obowiązkowe przygotowanie przedszkolne dzieci 6-letnich realizowało 306 041 dzieci (w tym na wsi 115 818) oraz 293 568 dzieci 5-letnich (w tym na wsi 98 860), w tym 4 108 dzieci, posiadających orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego.

Z ustawy o systemie oświaty wynika, że zapewnienie wychowania przedszkolnego należy do zadań własnych gmin. Na realizację rocznego przygotowania przedszkolnego dzieci sprawnych (w ramach części oświatowej subwencji ogólnej) przekazywane są środki finansowe z budżetu państwa. Natomiast na wychowanie przedszkolne dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego z powodu niepełnosprawności, jak również na realizację rocznego obowiązkowego przygotowania przedszkolnego, środki finansowe są przekazywane w ramach części oświatowej subwencji ogólnej tej jednostce samorządu terytorialnego, która prowadzi przedszkole, do którego uczęszcza dziecko. Dzięki temu

¹³ Z danych uzyskanych od Instytutu Matki i Dziecka (raport z realizacji programu rządowego WWKSC w latach 2005–2007, WWW.men.gov.pl, wynika, że około 3.4% ogółu dzieci powinno uzyskać wsparcie w rozwoju).

organy prowadzące uzyskują wsparcie finansowe, pozwalające na zapewnienie dzieciom z niepełnosprawnością wychowania przedszkolnego oraz specjalistycznej pomocy rewalidacyjnej najbliżej ich miejsca zamieszkania. Jest to wartość dodana, pozwalająca na zapobieganie odraczania wykonania obowiązku szkolnego wobec tych dzieci, jeżeli zachodzi taka potrzeba, w celu lepszego przygotowania do edukacji i osiągnięcia w przyszłości lepszych efektów kształcenia szkolnego. Objęcie wychowaniem przedszkolnym dziecka z niepełnosprawnością możliwe jest do 8 roku życia.

2 rozpoznawanie i zaspokajanie indywidualnych potrzeb i możliwości edukacyjnych ucznia przez wszystkich nauczycieli i specjalistów prowadzących z nim zajęcia oraz planowanie i realizowanie (na podstawie analizy tych potrzeb) w całym procesie kształcenia i wychowania dostosowanych działań z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami, kształcących się zarówno w szkołach ogólnodostępnych, w tym integracyjnych, oraz w szkołach specjalnych, nauczyciele i specjaliści pracujący w danym oddziale opracowują indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny, który określa zakres wymagań edukacyjnych, wynikający z realizowanego programu nauczania, dostosowanego do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia¹⁴ oraz rodzaj i zakres zintegrowanych działań prowadzonych przez nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniami. Działania te mogą mieć charakter rewalidacyjny (w przypadku uczniów z niepełnosprawnościami), resocjalizacyjny (w przypadku uczniów niedostosowanych społecznie lub socjoterapeutyczny (w przypadku uczniów zagrożonych niedostosowaniem społecznym). Program powinien być opracowany przez zespół nauczycieli po dokonaniu analizy poziomu wiadomości i umiejętności oraz określeniu rodzaju trudności w nauce i funkcjonowaniu społecznym danego ucznia. Kolejnym etapem działań powinno być zaplanowanie dla niego indywidualnej ścieżki edukacyjno-terapeutycznej, uwzględniającej potrzeby zdiagnozowane przez zespół nauczycieli uczących (zarówno w przedszkolu, szkole podstawowej, gimnazjum, jak i w szkole ponadgimnazjalnej), jak również zalecenia wynikające z orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego wydanego przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną. W programie powinny być określone także, ustalone przez dyrektora przedszkola lub szkoły, formy i metody pracy z uczniem, formy, sposoby i okres udzielania uczniowi pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz wymiar godzin, w jakim poszczególne formy pomocy będą realizowane. W programie uwzględnione i wskazane powinny zostać działania wspierające rodziców ucznia oraz zakres współdziałania szkoły z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli, organizacjami pozarządowymi oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży, zakres współpracy

¹⁴ Ibidem, (o którym mowa w przepisach w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych § 4 ust. pkt 1 i § 6 ust.1).

nauczycieli i specjalistów z rodzicami ucznia w realizacji zadań oraz terminu, po którym zostanie dokonana ocena efektywności realizowanego programu.

Celem współdziałania wszystkich nauczycieli prowadzących zajęcia z danym uczniem z niepełnosprawnością jest opracowanie, przyjęcie i realizacja spójnego i konsekwentnego planu oddziaływań edukacyjno-terapeutycznych, udzielanie mu pomocy w przezwyciężaniu trudności oraz rozwijaniu zdolności i zainteresowań w procesie rozwoju intelektualnego, społecznego i etycznego. Taka forma współpracy powinna umożliwić także ustalenie działań o priorytetowych dla wyboru przez ucznia kierunku kształcenia oraz przygotowanie go do samodzielności w życiu dorosłym i autonomicznego podejmowania decyzji zawodowych zgodnie z jego aspiracjami.

3) indywidualizację pracy z uczniem, na obowiązkowych i dodatkowych zajęciach, zgodnie z jego potrzebami i możliwościami edukacyjnymi

Dzieci i młodzież z niepełnosprawnościami mają możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół oraz realizowania zindywidualizowanego procesu kształcenia w formach i metodami dostosowanymi do ich indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz posiadanych predyspozycji. Oznacza to, iż uczniowie z niepełnosprawnościami w normie intelektualnej (np. niewidomi, niesłyszący, z niepełnosprawnością ruchową, z autyzmem) oraz uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, realizują podstawę programową kształcenia ogólnego taką samą jak uczniowie pełnosprawni, natomiast zastosowane przez nauczycieli i specjalistów metody i formy pracy dydaktyczno-wychowawczej powinny być adekwatne do indywidualnych potrzeb dziecka. Równocześnie, w stosunku do uczniów z niepełnosprawnościami, szkoły zobowiązane są do specjalnej organizacji kształcenia i stosowania odpowiednich metod pracy oraz różnych form stymulacji, rewalidacji, terapii i usprawniania dostosowanych do ich potrzeb rozwojowych, na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, wydanego przez zespół orzekający publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej (realizowanych w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz zajęć rewalidacyjnych wynikających z ramowych planów nauczania danego typu i rodzaju szkoły).

Od roku szkolnego 2009/2010 wprowadzana jest nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego. Program nauczania do nowej podstawy programowej opracowuje nauczyciel i przedstawia go dyrektorowi do dopuszczenia do użytku szkolnego. Dyrektor, na wniosek nauczyciela (lub nauczycieli) i po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej, dopuszcza program do użytku szkolnego pod warunkiem, że przedstawiony program uwzględni podstawę programową (wychowania przedszkolnego lub kształcenia ogólnego). Przed dopuszczeniem do użytku w szkole zaproponowanego przez nauczyciela programu nauczania ogólnego dyrektor może zasięgnąć opinii: nauczyciela mianowanego lub dyplomowanego, posiadającego wykształcenie wyższe i kwalifikacje wymagane do prowadzenia zajęć edukacyjnych

z dziećmi, dla których program jest przeznaczony, doradcy metodycznego lub zespołu nauczycielskiego, zespołu przedmiotowego lub innego zespołu problemowo-zadaniowego, który pomoże mu ocenić, czy dany program spełnia wymagania stawiane tego rodzaju dokumentom. Zestaw dopuszczonych w ten sposób programów wychowania przedszkolnego lub programów nauczania powinien uwzględniać całość podstawy programowej wychowania przedszkolnego lub podstawy programowej kształcenia ogólnego. Za prawidłową organizację działań odpowiada dyrektor przedszkola lub szkoły.

Dzieci i młodzież niepełnosprawna oraz niedostosowana społecznie, mają możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami, o czym stanowi ustawa o systemie oświaty¹⁵, z przepisów której wynika również konieczność indywidualizacji pracy z tymi uczniami. Natomiast z rozporządzenia ministra właściwego do spraw oświaty¹⁶ wynikają szczegółowe regulacje, nakazujące nauczycielom i specjalistom przedszkoli, szkół i placówek, niezależnie od ich typu i rodzaju, dostosowywanie realizacji programu nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów, z wykorzystaniem odpowiednich form oraz metod pracy dydaktycznej i wychowawczej.

Kwestie związane z zapewnieniem dzieciom i młodzieży, w tym przewlekle chorym, pomocy psychologiczno-pedagogicznej określa rozporządzenie¹⁷, natomiast zapewnienie odpowiednich warunków podczas pobytu w szkole¹⁸, należy do obowiązków dyrektora, który sprawuje m.in. opiekę nad uczniami oraz stwarza warunki do ich harmonijnego rozwoju psychofizycznego poprzez aktywne działania prozdrowotne. Prawa młodzieży niepełnosprawnej i przewlekle chorej do swobodnego i zgodnego z indywidualnymi aspiracjami, potrzebami i predyspozycjami wyboru szkoły oraz organizacji nauczania w sposób uwzględniający ograniczenia, określa także rozporządzenie w sprawie rekrutacji uczniów do szkół¹⁹.

4) zapewnienie uczniowi wsparcia i indywidualizowanej pomocy specjalistów poradni psychologiczno-pedagogicznych, jak najwcześniej po rozpoznaniu takiej potrzeby, na terenie przedszkola i każdego typu szkoły

Dzieci – uczęszczające do placówek wychowania przedszkolnego, bez względu na to czy jest to przedszkole, czy inna forma organizacyjna oraz niezależnie od miejsca ich lokalizacji

¹⁵ Art. 1 pkt 4, 5 i 5a ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.).

¹⁶ Rozporządzenie ministra edukacji narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz. U. Nr 228, poz. 1490).

¹⁷ Rozporządzenie ministra edukacji narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. Nr 228, poz. 1487).

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 20 lutego 2004 r. w sprawie warunków i trybu przyjmowania uczniów do szkół publicznych oraz przechodzenia z jednych typów szkół do innych (Dz. U. Nr 26, poz. 232, z późn. zm.).

– w celu uzyskania należytego przygotowania do nauki szkolnej realizują pełny zakres podstawy programowej wychowania przedszkolnego. Zadaniem nauczycieli przedszkola jest prowadzenie stałych obserwacji pedagogicznych, mających na celu poznanie możliwości i potrzeb rozwojowych każdego dziecka oraz wspieranie ich w rozwoju. Natomiast od pierwszego dnia spełniania przez dziecko rocznego przygotowania przedszkolnego²⁰, poprzedzającego rozpoczęcie nauki w klasie I szkoły podstawowej, nauczyciele mają obowiązek przeprowadzenia analizy gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole (diagnoza przedszkolna) i przedstawienia jej rodzicom dziecka. W przypadku stwierdzenia specjalnych potrzeb nauczyciele ci mają obowiązek zintensyfikowania działań wspierających dziecko, dopasowanych odpowiednio do zdiagnozowanych potrzeb.

Edukacja najmłodszych uczniów w szkole podstawowej powinna wprowadzić dzieci w życie szkoły umiejętnie splatając naukę z zabawą, bowiem w każdej grupie pierwszoklasistów mogą występować znaczne różnice indywidualne w rozwoju umysłowym i społecznym. Dla niektórych uczniów, funkcjonujących na niższym lub przeciętnym poziomie, wiele zadań szkolnych może być zbyt trudne. Dla dzieci o wyższym poziomie rozwoju nauka szkolna może być mało interesująca, bowiem często muszą uczyć się tego, co już potrafią. Nauczanie w klasach I–III powierza się jednemu nauczycielowi, legitymującemu się kwalifikacjami z zakresu edukacji wczesnoszkolnej oraz, w przypadku, kiedy w oddziale szkolnym integracyjnym uczą się dzieci z niepełnosprawnościami, w celu współorganizowania nauczania tych dzieci zatrudnia się drugiego nauczyciela posiadającego kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej odpowiednie do niepełnosprawności ucznia²¹. Obowiązkiem szkoły jest, w przypadku kiedy uczeń ma trudności w wykonywaniu zadań szkolnych, z którymi jego rówieśnicy sobie radzą, zaplanowanie dla niego i zorganizowanie zajęć dydaktyczno-wyrównawczych w celu przeciwdziałania niepowodzeniom szkolnym (ze wszystkimi konsekwencjami niszczącymi kształującą się osobowość ucznia). W trosce o umożliwianie dzieciom odczuwania satysfakcji ze swoich uzdolnień, w podstawie programowej kształcenia ogólnego znajdują się także zalecenia dotyczące wspierania rozwoju uczniów zdolnych oraz stwarzania przez szkołę warunków do prezentowania osiągnięć np. muzycznych, wokalnych, recytatorskich, tanecznych, sportowych, konstrukcyjnych. Organizacja kształcenia specjalnego nie jest uzależniona od rodzaju szkoły (często szkoły ogólnodostępne nie prowadziły działań wspierających uczniów z niepełnosprawnościami, przyjmując, że kształcenie specjalne organizują szkoły specjalne), lecz od rodzaju potrzeb rozwojowych, predyspozycji i możliwości ucznia. Praca z uczniem z niepełnosprawnością w każdym typie i rodzaju szkoły, do której on uczęszcza, powinna być bardziej efektywna, aniżeli dotychczas. W celu prawidłowej organizacji kształcenia specjalnego, w tym w zakresie udziału w spotkaniach zespołów nauczycieli i specjalistów przedszkoli, szkół i placówek oraz opracowywania i wdrażania indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych dla

²⁰ od 1 września roku szkolnego 2011/2012 obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne spełniają dzieci pięcioletnie.

²¹ Ibidem.

uczniów niepełnosprawnych, szczególnie w szkołach ogólnodostępnych powinna być nawiązana współpraca z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi. Celem tak pojętej współpracy jest zapewnienie uczniowi na terenie szkoły pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

5) wdrażanie uczniów do świadomego dokonywania wyboru kierunku kształcenia zawodowego oraz kształcenia na poziomie wyższym poprzez prowadzenie w gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej doradztwa edukacyjnego i zawodowego

Ważnym zadaniem jest wspomaganie uczniów, w tym w szczególności uczniów z niepełnosprawnościami, w podejmowaniu decyzji edukacyjnych i zawodowych oraz wdrażanie ich do świadomego dokonywania wyboru kierunku kształcenia zawodowego, zgodnego z ich zainteresowaniami, predyspozycjami i możliwościami zdrowotnymi. Doradztwo edukacyjno-zawodowe jest jednym z kluczowych zadań nauczycieli zatrudnionych w gimnazjach i w szkołach ponadgimnazjalnych, w realizacji którego, wsparcia udzielają również poradnie psychologiczno-pedagogiczne.

Szkoły te powinny organizować zajęcia metodami aktywnymi z zakresu świadomego dokonywania wyboru kierunku kształcenia zawodowego oraz kształcenia na poziomie wyższym.

6) zapewnienie uczniowi przystępowania do sprawdzianu lub egzaminu w warunkach i formie dostosowanej do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych ucznia, w tym dostosowania arkuszy egzaminacyjnych, na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, wydanego przez zespół orzekający publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej

Na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego uczniowie lub absolwenci z niepełnosprawnościami mają prawo do przystępowania do sprawdzianu i każdego egzaminu, w tym maturalnego, w formie i warunkach dostosowanych do rodzaju ich niepełnosprawności. Za zapewnienie odpowiednich warunków zdawania egzaminu, odpowiada przewodniczący szkolnego zespołu egzaminacyjnego, przewodniczący zespołu egzaminacyjnego, przewodniczący szkolnego zespołu nadzorującego lub kierownik ośrodka egzaminacyjnego. Dostosowanie warunków przeprowadzania sprawdzianu i egzaminów zewnętrznych do rodzaju niepełnosprawności lub indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia lub absolwenta polega w szczególności na:

- 1) zminimalizowaniu ograniczeń wynikających z niepełnosprawności, wykorzystaniu odpowiedniego sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych,
- 2) odpowiednim przedłużeniu czasu przewidzianego na przeprowadzenie sprawdzianu lub egzaminu,

- 3) zapewnieniu obecności w czasie sprawdzianu lub egzaminu specjalisty z zakresu danej niepełnosprawności, jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z uczniem lub absolwentem lub pomocy w obsłudze sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych.

Dostosowanie formy polega na odpowiednim przygotowaniu dla uczniów i absolwentów niepełnosprawnych, posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, odpowiednich zestawów zadań albo arkuszy egzaminacyjnych, uwzględniających rodzaj niepełnosprawności. W związku z tym, iż egzamin maturalny nie jest egzaminem obowiązkowym uczeń, który kończy szkołę, składa dyrektorowi szkoły macierzystej deklarację, informującą o zamiarze przystąpienia do egzaminu maturalnego (w terminie do 30 września roku szkolnego, w którym zamierza przystąpić do egzaminu maturalnego oraz deklarację ostateczną dotyczącą przystąpienia do egzaminu maturalnego do 7 lutego tego roku szkolnego).

Dla osób przystępujących do matury arkusze egzaminacyjne zostały dostosowane do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych absolwenta. Możliwości dostosowań są różne w zależności od indywidualnych potrzeb ucznia. Jeśli niepełnosprawności są sprzężone, wówczas sposób dostosowania do potrzeb osoby zdającej maturę dobierany jest indywidualnie. Niektóre formy dostosowań mogą być zsumowane. Szczegółową informację o sposobach dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu maturalnego odpowiednio do rodzaju niepełnosprawności lub indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych absolwentów, opracowuje Dyrektor Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i podaje do publicznej wiadomości na stronie internetowej Centralnej Komisji Egzaminacyjnej w terminie do dnia 1 września roku szkolnego, w którym jest przeprowadzany sprawdzian lub egzamin.

Ogółem dostosowano 2 485 arkuszy egzaminacyjnych. Uczniowie słabo widzący, którzy wymagają arkuszy z czcionką większą niż 16 pkt, otrzymują płyty z nagrany arkuszami i mogą je powiększyć na komputerze do pożądanej wielkości czcionki. Uczniowie, którzy posiadają opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej stwierdzającą występowanie specyficznych trudności w uczeniu się (dysleksji, dysgrafii i dysortografii), mają dostosowywane kryteria oceniania wypracowania z języka polskiego i języków obcych nowożytnych, w których pod uwagę nie są brane błędy charakterystyczne dla tych dysfunkcji. Natomiast osoby z chorobami przewlekłymi, posiadające wyłącznie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności wydane przez powiatowe zespoły do spraw orzekania, działające na podstawie przepisów Ministra Pracy i Polityki Społecznej, zdają egzamin standardowy.

Z informacji uzyskanych od Centralnej Komisji Egzaminacyjnej wynika, że w roku szkolnym 2009/2010 do egzaminu maturalnego przystąpiło 835 osób z niepełnosprawnościami, w tym: 54 osoby niewidome, 407 osób słabo widzących, 374 osoby niesłyszące.

W roku akademickim 2009/2010 studiowało 27 975 osób niepełnosprawnych, co stanowiło 1,47 proc. ogółu studentów. Natomiast w roku akademickim 2010/2011 studiowało 30 086 osób niepełnosprawnych, co stanowiło 1,65 proc. ogółu studiujących.

W roku szkolnym 2010/2011, według danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, zgodnie z arkuszem standardowym przygotowanym dla przedmiotów obowiązkowych, do egzaminu maturalnego przystąpiło ogółem 344 468 uczniów. W tej liczbie egzamin maturalny zdało: 293 absolwentów słabo widzących, 329 niesłyszących, 32 osoby niewidome, w tym 17 osób zdających alfabetem Braille'a. Razem egzamin maturalny złożyły 654 osoby z niepełnosprawnościami.

2. Respektowanie prawa – treść badania

Te, przekrojowo przedstawione, zasady stanowią podstawę do stwierdzenia, że normy prawne zobowiązują organy prowadzące szkoły oraz dyrektorów tych szkół do tworzenia warunków dla uczniów niepełnosprawnych, pozwalających na zindywidualizowanie programów nauczania, oraz udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej dopasowanej do potrzeb uczniów niepełnosprawnych w każdym typie i rodzaju przedszkola i szkoły, w tym szkoły ogólnodostępnej ponadgimnazjalnej, a nauczycieli tych szkół do rozpoznawania potrzeb uczniów i udzielania im wsparcia w osiąganiu kolejnych etapów edukacyjnych. Powinno to służyć jak najlepszej organizacji kształcenia i wychowania dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym niepełnosprawnych, dla których rodzice lub sami uczniowie wybrali szkołę ogólnodostępną, jako miejsce kształcenia.

Czy jednak prawa te są realizowane? Czy ponadgimnazjalne szkoły ogólnodostępne chętnie przyjmują do szkoły uczniów z niepełnosprawnościami? Czy liczba uczniów niepełnosprawnych przystępujących do egzaminu maturalnego świadczy o pozytywnych efektach kształcenia i może stanowić dowód tworzenia możliwości do kontynuowania nauki w szkole wyższej przez tych niepełnosprawnych maturzystów, którzy pozytywnie zaliczyli egzamin? Czy wyżej wymieniona liczba studentów niepełnosprawnych świadczy o pełnej realizacji tego prawa i jaki procent tych studentów to absolwenci z niepełnosprawnościami zdający egzamin maturalny na podstawie dostosowanych arkuszy egzaminacyjnych, z powodu posiadania orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego wydanego przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną? Wszak poradnie wydają te orzeczenia tylko dzieciom i młodzieży do ukończenia etapu szkoły ponadgimnazjalnej. Nie wydają orzeczeń osobom dorosłym (studentom). Studenci przedstawiają w uczelniach orzeczenia o stopniu niepełnosprawności wydane przez powiatowy zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności²².

²² na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U z 2008 r. Nr 14, poz. 92, z późn. zm.). Dotyczy ona osób, których niepełnosprawność została potwierdzona orzeczeniem o zakwalifikowaniu przez organy orzekające do jednego z trzech stopni niepełnosprawności: lekkiego, umiarkowanego lub znacznego.

W roku szkolnym 2010/2011 przeprowadzono ogólnopolskie badanie metodą sondażu diagnostycznego w ponadgimnazjalnych szkołach ogólnodostępnych. Do dyrektorów publicznych ogólnodostępnych szkół ponadgimnazjalnych, w tym szkół funkcjonujących w zespołach, przesłane zostały za pośrednictwem kuratoriów oświaty ankiety sondażu diagnostycznego, na które dyrektorzy udzielali odpowiedzi. Problemem: badawczym przyjętym w tym sondażu było uzyskanie odpowiedzi na pytania:

- czy uczniowie z niepełnosprawnościami kandydują do ponadgimnazjalnych szkół ogólnodostępnych i, jeżeli tak, jakie szkoły wybierają najczęściej;
- czy szkoły informują (w terminie i w sposób zgodny z prawem²³) o przyjętych kryteriach rekrutacji;
- czy szkoły nie odmawiają przyjęcia dokumentów od uczniów z niepełnosprawnościami; jakie bariery architektoniczne w szkołach zostały zlikwidowane.

Celem sondażu diagnostycznego było uzyskanie odpowiedzi na pytanie dotyczące respektowania prawa uczniów z niepełnosprawnościami (wynikającego z przepisów oświatowych) do kształcenia się w wybranej szkole oraz pytanie, czy ogólnodostępne szkoły ponadgimnazjalne przyjmują uczniów niepełnosprawnych i zapewniają im odpowiednie warunki kształcenia, umożliwiające kontynuowanie nauki w szkołach wyższych²⁴.

Zmiennymi niezależnymi badania są zatem przepisy prawa oświatowego i przyjęte przez badane szkoły zasady rekrutacji uczniów, natomiast zmiennymi zależnymi są: a) przestrzeganie prawa i zapewnienie niepełnosprawnym absolwentom gimnazjów, posiadającym orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, możliwości do swobodnego wyboru rodzaju szkoły (specjalna, ogólnodostępna czy integracyjna) przez ogłoszenie odpowiednich procedur rekrutacyjnych oraz b) zapewnienie przez ogólnodostępne szkoły ponadgimnazjalne warunków kształcenia dostosowanych do potrzeb i możliwości tych uczniów.

Wskaźniki zmiennych mierzone są: liczbą uczniów niepełnosprawnych przyjętych do klasy pierwszej danej szkoły, ogólną liczbą tych uczniów kształcących się w szkołach ponadgimnazjalnych ogólnodostępnych umożliwiających przystąpienie do egzaminu maturalnego jak również w szkołach umożliwiających dalsze kształcenie w liceach i technikach uzupełniających oraz likwidacją barier architektonicznych w budynkach szkół.

3. Wyniki sondażu diagnostycznego

Na pytania ankietowe odpowiadały szkoły ponadgimnazjalne: zasadnicze szkoły zawodowe, licea ogólnokształcące, licea profilowane, licea uzupełniające, technika i technika uzupełniająca. Łącznie w badaniu wzięły udział 3 864 szkoły ponadgimnazjalne, w tym: 1 335 – liceów ogólnokształcących (LO), 332 – licea profilowane (LP), 1 220 – techników (T), 927

²³ Ibidem

²⁴ funkcjonujących na podstawie ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (tekst ujednolicony Dz. U. Nr 164, poz. 1365, z późn. zm.).

– zasadniczych szkół zawodowych (ZSZ), 50 – techników/liceów uzupełniających (w tym TU – 22 i LU – 28).

Szkoły te odpowiadały na pytania ankiety, pogrupowane według następujących kategorii:

1) kryteria rekrutacji uczniów były zawarte/niezawarte w statutach szkół;

Kryteria rekrutacji uczniów określono w 3 539 szkołach, tj. w 81% szkół.

2) termin i sposób podawania kryteriów rekrutacji do publicznej wiadomości;

Kryteria rekrutacji zostały podane do publicznej wiadomości, w terminie określonym prawem (t.j. przed dniem 1 marca 2010 r.) przez 3 266 szkół, tj. 84,5%.

Najwięcej szkół ogłosiło kryteria przyjęć do szkoły na swojej stronie internetowej: – 3 039, w następnej kolejności była gabłota informacyjna w szkole: – 2 729. Kryteria ogłaszano także w lokalnej prasie: – 638 szkół oraz wybierano inne sposoby: – 396 szkół (dni otwarte, ulotki, informatory, foldery, giełda edukacyjna, targi, zebranie z rodzicami klas III gimnazjów, giełda zawodoznawcza, telewizja lokalna, powiatowy serwis internetowy, gazetka informacyjna, system naboru elektronicznego).

3) przyjęcie dokumentów kandydatów z niepełnosprawnościami, bądź odmowa przyjęcia dokumentów oraz przyczyny tej odmowy;

Do badanych szkół nie przyjęto 435 kandydatów z niepełnosprawnościami. Powody dla których nie zostali przyjęci wyżej wymienieni kandydaci to: niezyskanie minimalnej ilości punktów wymaganych w regulaminie rekrutacji, brak zaświadczenia lekarza medycyny pracy, przedłożenie orzeczenia poradni psychologiczno-pedagogicznej o upośledzeniu umysłowym w stopniu umiarkowanym, zalecenie do kształcenia w szkole specjalnej (wynikające z orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego), niezłożenie w terminie oryginałów dokumentów egzaminu gimnazjalnego do szkoły, braku miejsc w klasie integracyjnej, braku klas integracyjnych.

4) ogólna liczba kandydatów z niepełnosprawnościami przyjętych do klasy/klas pierwszych w roku szkolnym 2010/2011 i przedstawienie sposobu rekrutacji (podstawowa, dodatkowa);

Do szkół ogólnodostępnych dokumenty składało 4265 absolwentów gimnazjów posiadających orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Poniższa tabela 1. przedstawia szkoły wybierane przez tych kandydatów. Należy zwrócić uwagę, że aż 510 szkół nie podało czy są to zasadnicze szkoły zawodowe, licea ogólnokształcące lub profilowane czy technika.

Kandydaci z niepełnosprawnościami najchętniej wybierali jednak zasadnicze szkoły zawodowe (255), w drugiej kolejności licea ogólnokształcące (182), technika (132), licea profilowane (35), licea/technika uzupełniające (tylko 2).

Tabela nr 1: Rodzaje szkół wybieranych przez kandydatów z niepełnosprawnościami według rodzaju niepełnosprawności

Rodzaj szkoły*	Liczba szkół	Liczba kandydatów bez podania rodzaju niepełnosprawności	Liczba uczniów według rodzajów niepełnosprawności i razem								
			niewidomi	ślabo widzący	niesłyszący	ślabo słyszący	z upośledzeniem w stopniu lekkim	z niepełnosprawnością ruchową	z autyzmem	z niepełnosprawnością sprzężoną	razem
LO	274	184	13	96	12	82	47	264	37	74	809
LP	37	74	–	20	–	9	12	15	4	13	147
T	75	186	2	34	–	36	26	45	4	44	377
ZSZ	217	337	1	81	–	33	303	46	1	30	832
TU/LU	2	10	–	–	1	–	3	5	–	5	24
bez podania rodzaju	510	1 177	5	147	6	112	261	266	17	85	2076
Suma	1 115	1 968	21	378	19	272	652	641	63	251	4265

* LO – licea ogólnokształcące; LP – licea profilowane; T – technika; ZSZ – zasadnicze szkoły zawodowe; TU/LU – technika/licea uzupełniające.

Z ogólnej liczby absolwentów gimnazjów, kandydujących do ogólnodostępnych szkół ponadgimnazjalnych, na rok szkolny 2010/2011 przyjęto 3 830 uczniów z niepełnosprawnościami, co stanowi 89% kandydujących.

W rekrutacji podstawowej przyjęto 2 707 kandydatów, a w rekrutacji dodatkowej – 1 123. W 289 przypadkach skorzystano z preferencji wskazanych w procedurach rekrutacyjnych szkoły, którymi były: decyzja Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej o zwolnieniu ucznia z egzaminu gimnazjalnego, orzeczenie poradni psychologiczno-pedagogicznej, rezerwacja miejsca dla ucznia niepełnosprawnego bez względu na liczbę uzyskanych punktów określona w regulaminie rekrutacji, skierowanie Urzędu Miasta do kształcenia integracyjnego. Dyrektorzy badanych szkół nie podawali dokładnych liczb przy wymienianiu przyczyn, innych niż nieuzyskanie przez kandydatów wyników równorzędnych z kandydatami sprawnymi, korzystania z pierwszeństwa przyjęcia uczniów (np. w jednej z odpowiedzi podano 26 skierowań Urzędu Miasta jako inną przyczynę przyjęcia).

5) liczba kandydatów z niepełnosprawnościami do szkoły w roku szkolnym 2008/2009 i 2009/2010

W roku szkolnym 2008/2009 i 2009/2010 było łącznie 9 733 kandydatów z niepełnosprawnościami do szkół ponadgimnazjalnych, a przyjęto 5 328, co stanowi około 55% kandydatów.

6) przystosowanie architektoniczne szkoły do potrzeb uczniów z niepełnosprawnościami

Szkoły uczestniczące w badaniu nie podały precyzyjnej informacji na temat przystosowania architektonicznego do potrzeb uczniów niepełnosprawnych. Z udzielonych odpowiedzi wynika, że bariery architektoniczne usunięto jedynie w 25,7% tych szkół, tzn. w 922 szkołach (jeżeli przyjmiemy, że w badanych szkołach zlikwidowano każdą z barier architektonicznych). Przyjmując natomiast, że jedna wyeliminowana bariera architektoniczna przypada na jedną szkołę, wówczas na 3 864 monitorowane szkoły aż 3 229 posiada jakieś udogodnienie dla uczniów z niepełnosprawnościami (83,6% szkół). Przystosowanie architektoniczne szkół ponadgimnazjalnych do potrzeb uczniów z niepełnosprawnościami przedstawia tabela nr 2.

Tabela nr 2 Informacje podane przez badane szkoły, na temat zlikwidowanych barier architektonicznych

Rodzaj szkoły*	Liczba szkół	Rodzaj stosowanych udogodnień				
		podjazdy	windy lub podnośniki	toalety dostosowane dla osób niepełnosprawnych	zajęcia na jednej kondygnacji	inne udogodnienia
LO	122	172	75	124	113	45
LP	20	24	15	20	19	3
T	73	84	34	72	193	4
ZSZ	51	62	28	72	53	9
TU/LU	4	7	4	4	4	0
bez wskazania szkoły	722	335	333	428	253	640
Łącznie	992	684	489	720	635	701

* LO – licea ogólnokształcące; LP – licea profilowane; T – technika; ZSZ – zasadnicze szkoły zawodowe; TU/LU – technika/licea uzupełniające.

Wśród innych udogodnień najczęściej wymieniane były: dostosowanie ławek do wózków inwalidzkich, posadzka antypoślizgowa, poszerzone drzwi, podjazdy do budynku szkoły, podjazd do wysokości półpiętra, poręcze, uchwyty, przystosowanie pracowni informatycznej i gimnastycznej, schodołazy.

4. Wnioski z przeprowadzonego badania

Przedstawione powyżej wyniki badań z jednej strony są pozytywne, bowiem wskaźnik liczby uczniów z niepełnosprawnościami przyjętych do ogólnodostępnych szkół ponadgimnazjalnych w roku szkolnym 2010/2011 jest wyższy o około 34% niż był w latach 2008/2009 i 2009/2010. Może to potwierdzać tezę, że warunki do kontynuacji nauki przez uczniów z niepełnosprawnościami na kolejnych, coraz wyższych poziomach, są tworzone. Z drugiej strony uczniowie z niepełnosprawnościami wybierają najczęściej szkoły zawodowe, najrzadziej licea lub technika uzupełniające. Praktyka ta sugeruje, że:

- aspiracje młodzieży dotyczące poziomu wykształcenia sięgają tylko szkoły ponadgimnazjalnej,
- młodzież nie jest świadoma konsekwencji dokonanego wyboru kierunku kształcenia,
- absolwentom badanych szkół nie przedstawiono możliwości kontynuowania nauki na poziomie wyższym.

Wniosek ten wskazuje na potrzebę przeprowadzenia pogłębionych badań pedagogicznych, które objęłyby tematy aspiracji edukacyjnych oraz wiedzę uczniów szkół średnich na temat możliwości ewentualnego wyboru przez nich nauki na poziomie wyższym.

Niechęć dyrektorów do udzielania precyzyjnych odpowiedzi, dotyczących powodów nieprzyjęcia dokumentów kandydatów z niepełnosprawnościami do ogólnodostępnej szkoły ponadgimnazjalnej, nasuwa wątpliwości co do ich wiedzy na temat prawa tych uczniów do swobodnego wyboru szkoły, jak również obowiązku szkoły do zapewnienia możliwości korzystania z tego prawa. Z odpowiedzi na pytania ankiety wynika m.in., że kandydaci nie byli przyjęci z powodu niez uzyskania minimalnej ilości punktów wymaganych w regulaminie rekrutacji, braku zaświadczenia lekarza medycyny pracy, przedłożenia orzeczenia poradni psychologiczno-pedagogicznej o upośledzeniu umysłowym w stopniu umiarkowanym, zalecenia kształcenia w szkole specjalnej – wynikającego z orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, niezłożenia w terminie oryginałów dokumentów egzaminu gimnazjalnego, braku miejsc w klasie integracyjnej, braku klas integracyjnych.

Porównując obowiązujące przepisy prawa, dane statystyczne wynikające z bazy danych systemu informacji oświatowej i Centralnej Komisji Egzaminacyjnej oraz informacje wynikające z przeprowadzonego sondażu diagnostycznego (przedstawione powyżej), można wyciągnąć wniosek, że wśród studentów niepełnosprawnych przeważającą liczbę stanowią osoby posiadające orzeczenie o niepełnosprawności wydane przez powiatowy zespół do spraw orzekania, funkcjonujący zgodnie z przepisami ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych. Niewiele jest osób, które w szkołach systemu oświaty posiadały orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego wydane przez publiczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną.

Literatura:

1. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.) oraz ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 56, poz. 458).
2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 maja 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 15, poz. 142, z późn. zm.).
3. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. Nr 11, poz. 114).
4. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 20 lutego 2004 r. w sprawie warunków i trybu przyjmowania uczniów do szkół publicznych oraz przechodzenia z jednych typów szkół do innych (Dz. U. Nr 26, poz. 232, z późn. zm.).

5. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 4 kwietnia 2005 r. w sprawie organizowana wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci (Dz. U. Nr 68, poz. 587) oraz obecnie obowiązujące rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 3 lutego 2009 r. w sprawie organizowana wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci (Dz. U. z 2009r. Nr 23, poz.133).
6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 83, poz. 562, z późn. zm.).
7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17).
8. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. z 2009 r. Nr 50, poz. 400).
9. Rozporządzenie ministra edukacji narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz. U. Nr 228, poz. 1490).
10. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. Nr 228, poz. 1487).
11. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001r. Nr 142, poz. 1591, z późn. zm.).
12. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U z 2008 r. Nr 14, poz. 92, z późn. zm.).
13. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2001r. Nr 142, poz.1592, z późn. zm.).
14. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2001r. Nr 142, poz.1590, z późn.).
15. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 164, poz. 1365, z późn. zm.).